

Római jog VIII.

A jogi személy
A vagyon
A dolgok osztályozása

a házasság megszűnése

A római házasság a) halál, b) *capitis deminutio* és c) válás útján szűnhetett meg.

- A válás valószínűleg kezdettől fogva szabadon gyakorolható volt. (Csak a szakrális aktussal – *confarreatio* – létrejött házasság felbontása volt kezdetben talán elképzelhetetlen – de a történeti időkben már ennél is megengedték a válást.)
- Alapelv, hogy minden házasság felbontható – maguk a házasfelek sem zárhatták ki szerződéses úton a válást, és nem is nehezíthették azt szerződéses bírság kikötésével.
- A váláshoz általában nem követelték meg bizonyos váló okok fennállását. Az erkölcsi szabályok elítélték ugyan az ok nélküli válást, s a nőket vagyoni hátrányok sújtották ok nélküli válás esetén.
- A császárkorban (keresztény befolyásra) bizonyos válási tilalmakat is bevezettek – mindezek megszegése azonban nem érintette a válás érvényességét (de más szankciók!).

a válás

A régi jog *manus*os házasságát csak a férj, illetve a hatalomfő bonthatta fel. A férji hatalom birtokosaként feleségét bármikor eltaszíthatta, ebben csak erkölcsi normák (a családi tanács véleményét ki kellet kérni) korlátozták.

A manus nélküli házasságot viszont bármelyik fél szabadon felbonthatta; a hatalomfő bármikor magához vehette a lányát, illetve az önjogú nő bármikor elhagyhatta férjét.

Ez a kölcsönös válási lehetőség már a köztársasági korban kiterjedt a *manus*os házasságra is.

- *Manus*os házasságnál a *confarreatio* útján kötött házasságot az ellentétes szakrális aktus, a *diffarreatio* útján lehetett felbontani. *Coemptio* vagy *usus* útján keletkezett *manus* esetén a házasság mindig a *manus* megszüntetésével volt felbontható, azaz a nő „vissza(el)adása" *(remancipatio)* útján a hatalom gyakorlójának vagy egy közvetítő személynek.
- A formátlan különválás *manus*nál csak a házassági életközösséget szüntette meg, de a *manus* fennmaradt. A férji hatalom megszüntetéséhez szükség volt a *remancipatio* végrehajtására. A férjet vonakodása esetén erre kényszeríteni is lehetett.
- Ha viszont a feleség tagadta meg a *mancipitió*s aktusnál az együttműködést, akkor a *manus* megszüntetését a feleség jelenléte nélkül, hét tanú előtt tett nyilatkozattal is végre lehetett hajtani az Augustus által hozott *lex Julia de adulteriis* alapján.

a válás (2)

- a *manus* nélküli házasságnál a feleség vissza(el)adása nem jöhetett szóba – a XII t. t. ismert egy formátlan válási módot (mikéntje nem ismert)
- a klasszikus korban már biztosan nem volt szükség semmilyen formális aktusra, elegendő volt a válási szándék kijelentése *(repudium)* a házastársi együttélés egyidejű megszüntetésével – ha ez elmaradt, vagy a házastársak rövid különélés után újra házastársi életközösségre léptek, akkor a válási nyilatkozat semmissé vált

a válási nyilatkozatot személyesen, írásban, vagy követ útján is meg lehetett tenni; a klasszikus korban különösen az utolsó volt igen népszerű.

Keleten a posztklasszikus korban érvényességi kellékké vált egy ún. válóokirat *(libellus repudii)* kiállítása.

a házassági vagyonjog - *cum manu*

A házassági vagyonjog tekintetében is döntő különbség volt a *manusos* és a *manus nélküli* házasság között.

Ha a nő a férj *manus*a alá került, akkor minden vagyon, amivel a házasság előtt rendelkezett, illetve amit a házasság fennállása alatt szerzett, mint jogi egész a férjére szállt – a feleség nem rendelkezett vagyonjogi jogképességgel.
Ha a nő a házasságkötés előtt apai hatalom alatt állt, akkor a *pater familias* általában bizonyos vagyont adott a férjnek;
a *manus* keletkezésével ugyanis a nő elvesztette öröklési jogát régi *agnatió*jában – ugyanakkor öröklési jogot szerzett a férje után, egy leány helyén *(filiae loco)*, annak *agnatio*jában.

a házassági vagyonjog - *sine manu*

a *manus* nélküli házasság a **VAGYONELKÜLÖNÍTÉS** elvén állt

a nő családjogi helyzete nem változott, megmaradt régi *agnatió*jában:
- ha továbbra is apai hatalom alatt maradt, akkor mindent a hatalomfőjének szerzett,
- ha önjogú volt, akkor minden vagyona, illetve házasság alatti szerzeménye az ő kizárólagos vagyona maradt.

- A *manus* nélküli házasságot kötött önjogú nő vagyona megmaradt ún. **női szabadvagyonnak** (*parapherna*), amelyről a nő szabadon rendelkezhetett. E vagyont a házasság fennállása alatt nemcsak annak gyümölcsei, de az öröklött vagy ajándékba kapott vagyontárgyak is gyarapították.
  A férj *ipso iure* sem vagyonkezelési, sem haszonélvezeti joggal nem rendelkezett az önjogú nő vagyonán – a női szabadvagyon férji kezeléséhez külön megbízási szerződés kötése volt szükséges a házasfelek közt *(mandatum)*.
- A házastársak törvényes öröklési jogot sem kaptak egymás után – a civiljogi öröklési rendben egyáltalán nem, a *praetor*i és a jusztiniánuszi jogban csak az utolsó helyen.

a házassági vagyonjog - *sine manu (2)*

- A római jog tiltotta a házastársak közti ajándékozást, kivéve /a kisebb alkalmi ajándékokat, /a halál esetére szóló ajándékozást, illetve /ha az ajándékozás még élők között történt, de a férj azt haláláig nem vonta vissza.
- A nő házasság alatti szerzeményeire *Qu. Mucius Scaevola* azt a vélelmet állította fel, hogy az mind a férjtől származik *(praesumptio Muciana)*, hacsak a nő az ellenkezőjét nem tudja bizonyítani, nehogy a tisztességtelen úton való szerzés gyanújába keveredjen.
- A másik házastárs által ellopott dolgok visszakövetelésére a károsult NEM kapott büntetőkeresetet *(actio poenalis)*, mert ez *infamiá*val járt volna és ez ellentétes lett volna a házasság erkölcsi tartalmával. Ehelyett az *infámiá*val nem járó ún. ***actio rerum amotarum*** volt indítható.
- A szabadvagyon hűtlen kezelése esetében sem indíthatott a feleség büntetőkeresetet férje ellen, csak az ***actio rerum amotarum*** állt rendelkezésére. A férjet a jusztiniánuszi jog arra kötelezte, hogy ugyanolyan gondossággal kezelje az nő vagyonát, mint saját vagyonát *(diligentia quam in suis rebus)*.
- A nő vagyonjogi helyzetének biztosítását szolgálta az is, hogy a férji vagyonkezelés esetében törvényes zálogjog állott fenn a nő javára a férj egész vagyonán.

dos

A HOZOMÁNY a házasság terheinek megkönnyítése céljából a nő családja (illetve az önjogú nő) által a férjnek juttatott vagyon, amely a házasság megszűnése után a nőnek vagy örökösének **visszaadandó** (fejlett formájában)

- A hozomány legrégebbi formája, a ***dos profectitia***, az apai hatalom alatt állt nőre tekintettel a hatalomfő által a férjnek adott hozomány. A *manus*os házasság esetén mindez a feleség örökrészét képviselte az apai vagyonból, hisz öröklési jogát elvesztette az *agnatió*ból való kiválással.

- Azonban a hozománynál hamarosan döntő jelentőségűvé vált az új háztartás alapításához való hozzájárulás a nő családja részéről, ezért egyre inkább szokássá vált *manus* nélküli házasság esetén is. Ilyen hozományt a /nő anyja, /fiútestvére vagy /vele rokonságban nem álló személy (pl. adósa) is adhatott a nőre tekintettel ***(dos adventitia)***.
- A hozományadás egyre inkább erkölcsi kötelességgé vált; a jogi kényszert viszont csak a posztklasszikus jog ismerte.

a *dos* alapítása

A hozományt közvetlen juttatás (tulajdonátruházás) vagy kötelezettségvállalás (jogügylet) útján lehetett rendelni.

a) Első esetben a hozomány alapítása az egyes hozományi vagyontárgyak közvetlen átadása útján történt *(datio dotis)*. A t**ulajdonátruházás** végbemehetett *mancipatio, in iure cessio* vagy *traditio* útján is; ugyanígy tartozás elengedés is lehetett a hozomány tárgya.
Ha a *datio dotis* a házasságkötés előtt történt, akkor a klasszikus jog szerint a férj azonnal tulajdont szerzett a hozományi vagyontárgyakon, de ha a házasság nem jött létre, azok jogalap nélküli gazdagodás címén visszakövetelhetők voltak (*condictio causa data, causa non secuta*).

b) A hozomány alapítása jogügylettel háromféle módon történhetett:
- *stipulatio (promissio dotis)* - általános és elterjedt gyakorlat
- egyoldalú formális kötelezettségvállalás *(dictio dotis)*
- egyoldalú formátlan kötelezettségvállalás (*dotis pollicitatio*)

utóbbi kettő csak korlátozott személyi körben volt alkalmazható:
- a nő apja vagy apai felmenője,
- maga a nő,
- a nő meghatalmazásával a nő adósa tehetett hozományadási nyilatkozatot

a *dos* sorsa

A hozomány tárgya lehetett tulajdonjog, haszonélvezet, de lehetett valamely követelés is.

1. Eleinte a hozomány tárgya a férj vagyonának részévé lett, afelett tehát szabadon rendelkezhetett, kivéve az itáliai hozományi telket *(fundus dotalis Italicus)*, amelyre nézve elidegenítési és terhelési tilalmat mondott ki az augustusi családjogi törvényhozás – az elidegenítéshez a nő beleegyezése kellett.
2. Már a köztársaság végén elterjedt azonban az a nézet, hogy a hozomány ugyan a férj tulajdonába kerül, de mégis a házasság fennállása alatt is „női vagyonnak" *(res uxoriae)* számít. Ennek megfelelően elismerést nyert a férj visszaadási kötelezettsége a házasság megszűnése esetén.

   Ha a házasság a férj halálával szűnt meg, akkor a hagyatékában a hozományi vagyont elkülönítve, egységként kezelték.

   Ha a férj a hozomány gyümölcseiből tartás címén a nőnek juttatott, akkor ez a juttatás nem esett a házastársak közti ajándékozási tilalom alá, hisz ez megfelelt a hozomány erkölcsi alapelveinek.

a *dos* visszakövetelése

a házasság megszűnésekor a hozomány idővel visszakövetelhető lett

a. eredetileg csak akkor volt peresíthető, ha a visszaadást *stipulatió*val kikötötték (*dos receptitia*) - *actio ex stipulatu*

b. a *praetor* alakította ki később az ún. ***actio rei uxoriae*** formuláját, amelynek segítségével a hozomány visszakövetelése *stipulatio* hiányában is érvényesíthető volt (*bonae fidei* jellegű kereset)

Az *actio rei uxoriae* felperese az önjogú nő vagy az apai hatalom alatti nő apja volt - ha a házasságot a nő halála szüntette meg, a hozomány csak akkor volt visszaperelhető az apa vagy nagyapa által, ha az *dos profectitia* volt.
Alperes a férj, illetve örökösei lehettek.

A kereset tárgya a hozomány tárgyának természetben való visszaadása. Ha azonban az természetben már nem volt meg, annak értékét kellett megtéríteni. Az itáliai hozományi telek természetben volt visszaadandó. A hozomány gyümölcseire a visszaadási kötelezettség nem terjedt ki.

A férjnek azonban bizonyos mértékű visszatartási joga (***retentio***) volt /gyermekenként (1/6), /a nő házastársi kötelességszegése esetén (1/6), /a nő részére adott ajándék, /a nő által ellopott dolgok és /a hozomány tárgyára eszközölt beruházások erejéig.

a *dos* visszakövetelése (2)

c. A jusztiniánuszi kodifikáció a hozomány visszakövetelése iránti keresetnek egységesen az ***actio ex stipulatu*** elnevezést adta.

E keresetnek csak akkor volt helye, ha a nő nem ok nélkül vált el férjétől, vagy annak a válásra okot nem adott, viszont a kereset a nő örököseire is átszállott.

Az elidegenítési és terhelési tilalom mindenféle hozományi telekre kiterjedt most már, s a férj minden vagyonát törvényes zálogjog terhelte a nő javára a hozomány visszaadásának a biztosítására.

A hozományt a jusztiniánuszi jog szerint a férjnek vagy örököseinek *retentiós* jog nélkül vissza kellett adniuk.

(a *dos* sorsa)

3. A hozományt a jusztiniánuszi kodifikáció a feleség tulajdonában levő, bár a férj vagyonában elhelyezkedő vagyonnak tekintette, amit igazolt az is, hogy az egyes hozományi dolgokra a nő tulajdoni keresetet *(rei vindicatio)* kapott.

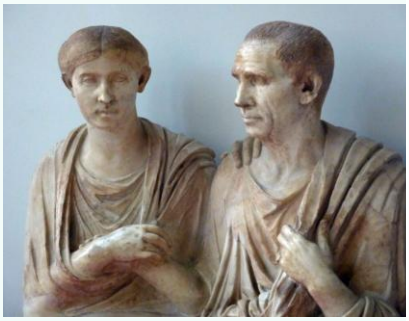
ajándék a házastársak között

donatio ante nuptias

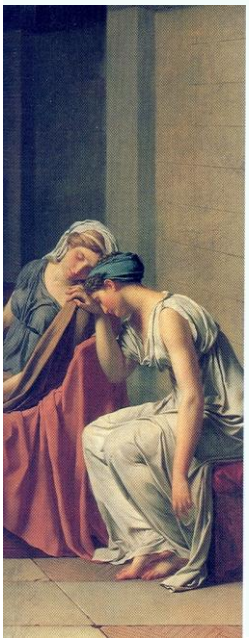
(a házasság előtti ajándékozás)

szorosan kapcsolódott a házasság-hoz

- a vőlegény részéről a menyasszony részére – a klasszikus korban vált szokásossá
- az ajándékozás általános szabályai alá esett, s így a házasság tartama alatt nem is lehetett helye a házas-társak közti ajándékozási tilalom miatt
- a posztklasszikus korban a meny-asszony az így kapott ajándékot rendszerint hozományként adta vissza, mint feleség a férjnek

ajándék a házastársak között (2)

donatio propter nuptias

a férj adta vagy ígérte feleségének **a házasság meg-szűnése** esetére

- cél: a nő anyagi életfeltételeinek a házasság megszű-nése **utáni** biztosítása
- a keleti jogokból a posztklasszikus korban került a birodalmi jogba - beolvasztotta magába a *donatio ante nuptias*t, hisz Justinianus előírta, hogy az ajándékozás nemcsak a házasság után, de a házasság előtt is történhet, s nem vonatkoznak rá a házastársak közti ajándékozás sza-bályai
- az ajándék mértéke a hozomány mértékéhez volt szabva
- csak akkor járt a nőnek, ha a házasság a férj halálá-val, vagy nem a nő hibájából bekövetkezett válással szűnt meg, s nem illette meg a nő örököseit
- ha a házasságból gyermekek is származtak, a nő csak haszonélvezeti jogot kapott a házasság meg-szűnte után a *donatio*n.

a jogi személy

Jogi személy MA: valamely állandó cél szolgálatában álló, s **jogalanyisággal felruházott** szervezet

E szervezet lehet

- több természetes személynek egy közös célra alapított **egyesülete**, vagy
- egy állandó cél szolgálatára lekötött **vagyontömeg**

másként

/állandó megengedett cél érdekében létrejött, /elkülönített vagyonnal, /önálló vagyoni felelősséggel rendelkező, /jogalanyisággal felruházott /személyegyesülés, illetve /célvagyon.

A jogi személynek két fajtája van:

- a testület (*universitas personarum, collegium*) és
- az alapítvány (*universitas bonorum, corpus*).

- A személyegyesüléseknél a jogi személyiség hordozói nem az egyes személyek, hanem az összességükből összeálló magasabb egység.
- Az alapítványnál hiányzik ez a személyes elem; ezek bizonyos **cél** szolgálatában létrehozott szervezetek, amelyek jogalanyiságát a jogrend ezen cél érdekében ismeri el.

a jogi személy (2)

A jogi személy jogalanyisága abban áll, hogy a jogok és kötelezettségek, amelyeket a testület, illetőleg alapítvány szerez, nem a mögötte álló tagok, illetőleg kedvezményezettek jogai és kötelezettségei,

hanem magáé a jogi személyé.

Mind a személyegyesülések, mind a vagyontömegek lehetnek közjogi vagy magánjogi természetűek:

- a **közjogi** személyegyesülések és vagyontömegek létrehozása, feladatainak meghatározása (célja) és hatásköre a közjog területére tartozik; - a magánjogi jogképességre céljuk eléréséhez van szükség.
- ezzel szemben a **magánjogi** személyegyesülések (egyesületek) és vagyontömegek (alapítványok) léte teljes egészében a magánjog területére tartozik.

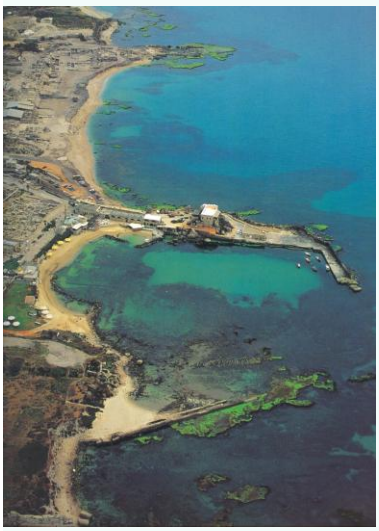

az állam magánjogi személyisége ?

- A római állam (***populus Romanus***) a római polgárok összessége, amely független a polgárai személyében beálló változásoktól (halál, *capitis deminutio maxima, media*), s vagyonnal és szerződéskötési képességgel is rendelkezett.
- Az állam minden jogviszonya azonban az egész köztársasági koron keresztül kívül esett a magán életviszonyok területén. Az állam vagyona nem állt az állam magántulajdonában, hanem a földje *ager publicus*, a rabszolgái *servi publici*, minden vagyontárgya ***res publica***.
- A köztársasági államkincstár (*aerarium populi Romani*) nem magánjogi alany, hanem vagyoni viszonyaiban is a magánjogon felülálló, **közjogi** alakulat volt. Az *aerarium*nak is volt ugyan vagyona, voltak követelései, tartozásai, de ezeket nem a magánjog formái közt, hanem közigazgatási úton, tisztviselői által érvényesítette.
- A császári *fiscus*, EREDETILEG a császár magánvagyonának, így a magánjog alá esőnek tekintetett – pereiben az esküdtbíró döntött.

  KÉSŐBB a császári magánvagyonból lassan valóságos államvagyonná alakult át, s mint ilyen az *aerarium*ot idővel egészen felváltotta, s teljesen kiesett a magánjog szabályai alól; a *fiscus* elleni jogviták külön adminisztratív útra tartoztak - a ***ius publicum*** területére csúsztak át.

köztestületek a magánjog területén

- A közjogi személyegyesülések magánjogi jogképessége Rómában igen lassan alakult ki.
- Egyes köztestületek, mint a városok, községek *(civitates, municipia, pagi)*, valamint az alsóbb tisztviselők testületei *(decuriae)* autonómiájuk révén már a köztársasági korban a ***ius publicum*** területén önálló jogalanyokként szerepeltek.
- Bizonyos gazdasági önállóságuk volt, ami gyakorlatilag abban nyilvánult meg, hogy e köztestületek saját vagyonnal rendelkeztek.
- Ebből indult ki e személyegyesülések önálló MAGÁNJOGI jogképességének kifejlődése. E közületek ui. amennyiben saját vagyonnal rendelkeztek, e vonatkozásban a ***ius privatum*** területére tartoztak.

köztestületek a magánjog területén (2)

- Ez gyakorlatilag abban nyilvánult meg, hogy a *praetor* megadta a lehetőséget arra, hogy a *municipium*ok a városi tanács által kinevezett KÉPVISELŐ útján bíróság előtt ugyanúgy perben állhassanak, mint a magánszemélyek.
- A bíróság előtt tehát a város vagy más ilyen köztestület ugyanolyan magánfélnek minősült, mint bármely magánszemély – a **magánjog** szabályai szerint bírálták el őket.
- A városok magánjogi önállóságából azután az következett, hogy saját vagyonuk keretében képviselőik útján szerződéseket is köthettek.
- Ily módon a köztestületek egy részét Róma jogéletében már a köztársaság végén, mint magánjogi alanyt kezdték kezelni.

magántestületek Rómában

a jogi személyek egységes elméleti felfogása teljesen hiányzott

- de testületek a legrégibb időktől fogva ismeretesek voltak Rómában
  - nemcsak köztestületek, hanem
  - **MAGÁN**TESTÜLETEK alakjában is – már a XII táblás törvény megadta a teljes alapítási szabadságot – a törvény korlátai között (VIII. 27.)
- a köztársaság derekán indult meg az a folyamat, amelynek folytán a **magánjogi peres eljárás** szabályai, s ennek kapcsán egyes magánjogi szabályok is kiterjesztést nyertek a személyegyesülésekre
- a klasszikus korban elismert magántestületek voltak:

  papi kollégiumok,

  mesteremberek egyesületei (*corpus pistorum, naviculariorum*)

  temetkezési egyletek,

  az állami adók s közmunkák bérlőinek egyesületei (*collegia publicanorum*),

  egyéb egyesületek.

elhatárolás

a jogképességgel felruházott személyegyesüléstől (TESTÜLET) élesen meg kell különböztetnünk több személy olyan egyesülését, amely jogképességgel felruházva nincs (TÁRSASÁG)

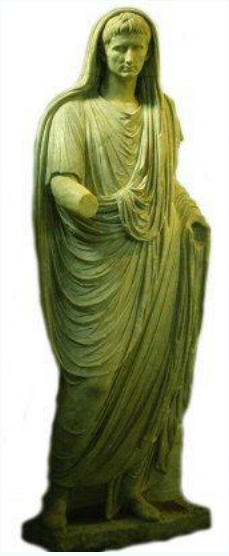
testület	társaság
• állandó cél szolgálatában áll (ha egyszer létrejött, ezután független tagjaitól; ezek változhatnak, helyükbe újak léphetnek be, a testület azonossága és folytonossága megmarad)	• rövidtávú gazdasági cél (alapító tagjai személyéhez tapad, s bármelyik kiválása az egészet megszünteti)
• a testület a tulajdonos, a hitelező, az adós, a felperes, az alperes	• nincs a tagok felett álló szervezet, hanem a társaság ügyeiben csak maguk a tagok szerepelnek jogosítottként és kötelezettként;
• tulajdona nem a tagok tulajdona, a testület követelései és adósságai nem a tagok követelései és adósságai	• nincs társasági vagyon, csak a tagoknak van vagyona

a személyegyesülések keletkezése

a köztársasági korban alapvetően az egyesülési szabadság volt a jellemző

a magántestületek létrejövetelének alapfeltételei:
a) állandó (nem átmeneti) s megengedett cél ;
b) e cél szolgálatára rendelt szervek, melyeket a tagok az alapszabályokban – a fennálló törvények korlátai között – maguk állapíthatnak meg;
c) állami engedély, melyet vagy általános törvény, vagy speciális *lex* (*senatusconsultum*, császári rendelet) adott;
d) emellett testület megalakulásához legalább három tag (*tres faciunt collegium*), hogy szavazattöbbség lehetséges legyen.

Augustus idejéből (Kr. e. 21.) származik a *lex Julia de collegiis*, amely az egyesületekre vonatkozó törvényi szabályozás alapja lett a császárkorban – ettől kezdve megszűnt az egyesületek szabad, korlátozás nélküli létrehozása

alapítványok

- Kezdetben: meghatározott célra való vagyonadományozás (*donatio sub modo*) formájában = ez ún. nem valódi, ÖNÁLLÓTLAN alapítvány
  pl. valaki egy összeget hagyományoz városnak, egyháznak stb., hogy annak jövedelme bizonyos célra fordítódjék. Ez esetben a hagyományozott vagyon alanya maga a város, egyház lesz, mely csak kötelmileg van terhelve a jövedelemnek a meghatározott célra fordításával.
- Az (ÖNÁLLÓ) alapítvány, mint jogi személy csak a legkésőbbi császárság jogában, s ott is csak befejezetlen formában alakult ki.

A keresztény korban is csupán az egyház javára szóló vagy kegyes célt szolgáló alapítványok (*pia causa*) voltak ilyenek, amelyeket rendszerint kórház vagy szegényház céljaira rendeltek, ÖNÁLLÓ belső igazgatási rend és szervezet *(gubernatio)* megszabásával.
Ezeket az önigazgatással rendelkező vagyontömegeket azután személyekként kezelték.
Ezen valódi alapítványnál a vagyon tulajdonosa maga az alapítvány, mint jogi személy.
Az alapítvány létrejött, mihelyt az alapító a vagyont kiutalta vagy hagyományozta, s a szervezetet meghatározta (ált. alapító okirat).

a jogi személy jogalanyisága

- Szervezet. A jogi személy szervezetét, működésének módját, a tagok jogait s kötelességeit stb. az alapszabályok (*lex collegii - statutum*) határozták meg - ez a tagok közgyűlésének, illetve alapítványnál az alapítónak a feladata
  befelé: ügyintéző - kifelé: képviselő szervek

- Jogképessége csupán a vagyonjog terére korlátozódik, itt is az egyes testületeknél más-más terjedelmű.
  Családjogokat természetesen nem gyakorolhat. (Patronátust igen.)
  Eredetileg öröklési joga sincs, öröklőképességét azonban a későbbi császári jog elismerte.

- A jogi személy önmaga cselekvőképtelen: helyette az alapszabályokban kijelölt szervei (*actores, syndici*) cselekszenek: ügyleteket kötnek, vagyont szereznek stb.
  - A képviselő szervek a KÖZVETETT képviselet mintájára a saját nevükben járnak el = a képviselő szerv kötötte a szerződéseket az egyesület helyett, s ő járt el a perben is.
  - A jogi személy maga *delictum*képtelen, a nevében eljáró szervek *delictum*ai-ért csupán gazdagodása erejéig felel.

a jogi személyek megszűnése

Megszűnt a jogi személy,

- ha célja megszűnt,
- vagy az államhatóság (Rómában előbb a *senatus*, majd a császár) feloszlatta,
- ha a cél szolgálatára álló szervezet elenyészett,
  - testületnél, ha valamennyi tagját elvesztette,
  - vagy a tagok a felosztást kimondják ;
  - alapítványnál, ha az alapítványi vagyon kimerült.

A megszűnt jogi személy vagyona az alapszabályokban meghatározott célra volt fordítandó (esetleg a tagok közt is felosztható volt).

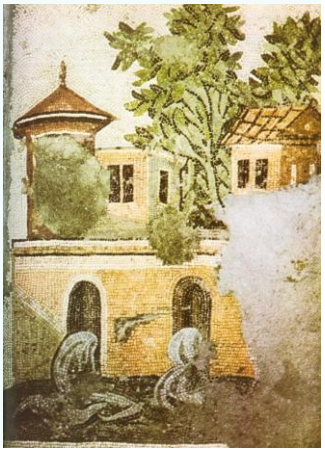

a vagyon

Vagyon (***familia pecuniaque — patrimonium / bona***):

- az azonos célra rendelt
- gazdasági érdekű (azaz pénzben kifejezhető)
  - jogosultságok és
  - kötelezettségek összessége.

A jogviszonyokat vagyonná egy közös állandó cél fogja össze:
- természetes személynél az ember általános életcéljai,
- jogi személynél pedig az az önállósult cél, mely jogalanyisággal van felruházva.

Kivételesen ideiglenes cél is állhat a vagyont összetartó tényező, mint pl. a nyugvó hagyaték vagy a csődvagyon esetében.

különvagyonok

A jogrend az általános vagyonon belül a jogosultságok és kötelezettségek bizonyos csoportját egy meghatározott különleges célra is rendelheti.
Ezt nevezzük különvagyonnak (***universitas iuris***),
ami része az általános vagyonnak, egyúttal azonban egységes egész is,
amely gyarapodhat és csökkenhet.

A római jogban ilyen különvagyon

- a családfő vagyonán belül a hatalom alatti és rabszolga ***peculium***a,
- a férj vagyonán belül a hozomány (***dos***),
- (az örökös vagyonán belül a megszerzett örökség ***beneficium abstinendi*** és ***beneficium separationis*** esetében,
- a hitbizományos vagyonán belül az egyetemes hitbizomány.)

A külön elbánás állhat abban, hogy

a) a különvagyont az általános vagyon alanya együtt tartozik valakinek kiadni (pl. hozományt, egyetemes hitbizományt),

b) bizonyos hitelezők csak a különvagyonból nyerhetnek kielégítést (pl. a ***peculium*** hitelezői – *actio de peculio*),

c) egyes hitelezők a többi hitelezőt a különvagyonból történő kielégítésnél megelőzik (pl. a hagyatéki hitelezők ***beneficium separationis***nál).

a vagyon tárgya

A vagyon alkotó elemeit jelentő jogosultságok és kötelezettségek a vagyontárgyak („vagyontételek”) lehetnek:

- a vagyon alanyának valamennyi dolgán fennálló **tulajdonjogai**,
- az ún. **idegen dologbeli jogok,**
- a **kötelmi követelések**, ill. **tartozások.**

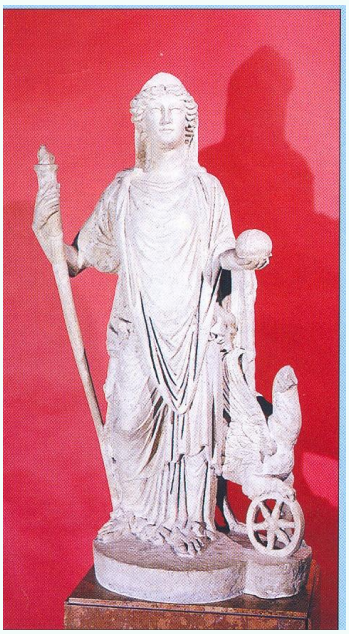

A jogosultságok a vagyon **aktívái**, a kötelezettségek pedig annak a **passzívái.**

a vagyonbeli aktívák összértéke adja a bruttó vagyont, s ha ebből levonjuk a passzívák összértékét, a tiszta vagy nettó vagyont kapjuk

attól függően, hogy a vagyonon belül az aktívák vagy a passzívák értéke van-e túlsúlyban, beszélünk aktív, illetőleg passzív vagyonról.

a vagyonjog

A magánjognak azt a részét, mely a vagyonalkotó részek részletes szabályait adja, továbbá ezeknek az egyes vagyonok közti mozgását meghatározza, **vagyonjog**nak nevezzük.

Három fő része:

- dologi jog,
- kötelmi jog és
- öröklési jog.

Nb. Vagyonjogok alanyai Rómában csak vagyonjogi képességgel (***commercium***) rendelkező személyek lehetnek, azaz mindenek előtt

- az önjogú ***cives Romani*** és ***Latini***, továbbá
- a jogi személyek, jogalanyiságuk határain belül.

vagyonalkotó részek

A rómaiak a **tulajdon** esetében magát a **dolgot** tekintették vagyonalkotó résznek.

Ennek megfelelően a vagyonon belül különbséget tettek ún. ***res corporales*** és ***res incorporales*** között, értvén

- előbbin a tulajdonjog tárgyait, a dolgokat,
- utóbbin a vagyonba tartozó minden más jogot és kötelezettséget. (Gaius II.12-14.)

a dolog - *res*

a külvilágnak olyan önálló része, ami
- állandó tulajdonságai folytán
- más testi tárgyaktól megkülönböztethető és
- jogviszonynak (tulajdonjognak) önálló tárgya lehet

Római jogi szempontból ezért nem dolgok:

a) a külvilágnak azok a részei, melyek emberi uralom alá egyáltalán nem vonhatók,
pl. az égitestek, a tengerfenék,

b) a szabad ember teste
(DE!! a levágott haj, a kihúzott fog),

c) a dolog-alkatrészek
(mert nincsen önálló létük),

d) a dologösszességek.

dologösszesség

universitas rerum distantium
több **önálló**, de **azonos rendeltetésű**, **gazdasági kapcsolatban** álló dolognak összefoglalása egy GYŰJTŐFOGALOM alá
(nyáj, gulya, ménes, könyvtár, négyesfogat)

- A dologösszességnek a jogi jelentősége az, hogy a benne foglalt dolgok a gyűjtőnevük alatt vesznek részt a forgalomban:
  - együttesen vindikálhatók (***vindicatio gregis***),
  - elzálogosíthatók,
  - haszonélvezetbe adhatók (***ususfructus gregis***),
  - róluk egyetlen ügyletben (pl. adásvétel, végrendelet) lehet rendelkezni.
- A közös gyűjtőnévvel jelölt egyes dolgok azonban megtartják jogi önállóságukat, pl. a nyájba tartozó minden egyes állat tulajdonjogát önállóan kell vizsgálni (pl. mindegyikre külön áll be az elbirtoklás).

felszerelés - tartozék

Gazdasági kapcsolat állhat fenn **önálló,** de **különböző** jellegű és rendeltetésű dolgok között is olyan módon, hogy
egyikük – mint mellékdolog – egy másik dolog, mint fődolog (***res principalis***)
állandó szolgálatára, vagy legalább is használhatóbbá tételére van rendelve,
anélkül azonban, hogy ezzel önálló dolog jellegét elveszítené.

TARTOZÉK - ***pertinentia***
ha a mellékdolog egyetlen dologból áll,
pl. az evező a csónak,
a kulcs a szekrény,
a fedő a fazék,
a kötőfék a ló tartozéka

a tartozék jogi jelentősége abban van, hogy a fődologra kötött szerződés hatálya **az üzleti szokások szerint** terjed ki rá, vagy sem

FELSZERELÉS - ***instrumentum***
mellékdolgok meghatározott köre van a fődolog szolgálatára rendelve
pl. ***fundus cum instrumento***, ***taberna instructa***

a felszerelésről kifejezetten rendelkezni kell a szerződésben, jelentősége annyi, hogy a rendes üzemvitelhez szükséges dolgokat és azok mennyiségét a fődologról rendelkező ügyletben nem kell tételesen felsorolni, meghatározni

forgalmon kívüli dolgok (*res extra commercium*)

A jogi értelemben dolognak minősülő tárgyak közül némelyeket a római jog különös meggondolásokból kivett a magánjog szabályai alól, és részint
a SZAKRÁLIS JOG, részint
a KÖZJOG szabályozása alá utalt.

Ezek az ún. forgalmon kívüli, másként **forgalomképtelen dolgok** (***res quarum commercium non est***).

Forgalmon kívüliségük abban állt, hogy rajtuk **semmiféle magánjog** (tulajdonjog, idegen dologbeli jog, birtokjog) fenn nem állhatott, és a róluk rendelkező szerződés, illetve más ügylet ÉRVÉNYTELEN volt.

res divini iuris

- eredetileg az „istenek tulajdonában" levőknek tekintették, ezért a ***ius sacrum*** uralma alatt állottak;
- később azzal fejezték ki forgalmon kívüli voltukat, hogy ezek nem tartozhatnak senki vagyonába (***nullius in bonis est***)

res publicae

a ***populus Romanus*** dolgai közül forgalmon kívüliek az ún. ***res in usu publico*** (másként: ***res publico usui destinatae***), a római állam közhasználatra rendelt javai

res divini iuris

1 . ***res sacrae*** (szent dolgok)

a templomok a hozzájuk tartozó felszerelésekkel és ingatlanokkal, a vallási kultusz egyéb helyei (pl. oltárok, ligetek),
ezeket a római nép felhatalmazása alapján a ***magistratus***ok a ***pontifex***ek közreműködésével az isteneknek ajánlották fel (***consecratio***).

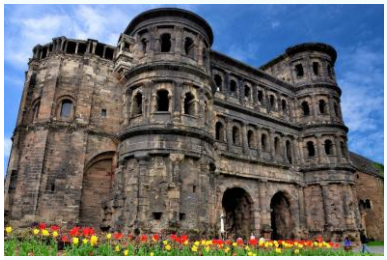
Az ilyen dolgok megrongálása vagy nyereségvágyból történt eltulajdonítása ***sacrilegium***, amely halálbüntetés alá esik.
A tettes ellen a ***magistratus*** hivatalból lép fel, ezenfelül bárki keresetet indíthat ellene (***actio popularis***).

Zavartalan használatukat a ***praetor*** külön ***interdictum***mal oltalmazza.

A ***res sacrae*** elvesztik ebbeli jellegüket az ünnepélyes ***exauguratio***val, vagy ha az ellenség kezébe kerülnek.

res divini iuris (2)

2. ***Res sanctae*** (sérthetetlen dolgok)

- Róma és a ***municipium***ok városfalai, ill. kapui,
(régebben az ünnepélyes ***sanctio*** révén lettek az istenek oltalma alá helyezve),

- eredetileg közéjük tartoztak az ***agri limitati*** határmezsgyéi is, amelyeket Iuppiter Terminalis isten tulajdonának tekintettek.

a ***res sanctae*** megsértése (rongálása, engedély nélküli átalakítása, sőt a kapu helyett a falon keresztüli közlekedés is) főbenjáró ***sacrilegium***.

a jusztiniánuszi kodifikáció hagyománytiszteletből megtartotta ugyan az elnevezést, de ennek a dologféleségnek akkor már nem volt gyakorlati jelentősége.

res divini iuris (3)

3. ***Res religiosae*** (temetkezési hely)

amelyeket magánszemélyek szentelnek a holtak szellemeinek, vagyis
a **sírhely** (ill. sírbolt) és a **halottal eltemetett dolgok**.

A temetkezési hely ***locus religiosus***-szá azáltal válik, hogy a telektulajdonos, illetőleg az, aki tőle a temetkezés jogát (***ius mortuum inferendi***) megszerezte, abba egy római polgár vagy rabszolga holttestét, illetőleg hamvait az előírt szertartásokat megtartva eltemeti – kivéve: ***res publicae, fundus provincialis***

A jogszerű temetkezéssel a sírhely feletti tulajdon megszűnik, és az nem lehet többé vagyonjog tárgya.

De! volt két sajátos magánjog a sírhelyen:
a) ***ius inferendi***,
b) ***ius sepulchri – iter ad sepulchrum***
külön ***interdictum***ok és ***in factum actio***k által védve

actio de sepulchro violato (popularis actio)

res publicae

a római állam közhasználatra rendelt javai,

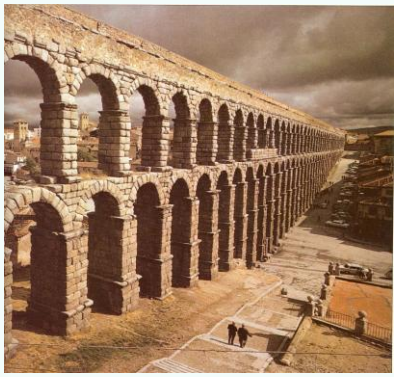
- az állami középületek (fórumok, bazilikák, fürdők, színházak, cirkuszok stb.),
- a közterek és közutak (***viae publicae***),
- a vízvezetékek, az állandó folyók.

ezek felett az államnak ugyan tulajdonjoga van, ez a tulajdonjog azonban nem a magánjog, hanem a KÖZJOG hatálya alá esik.

használatuk mindenkinek megengedett, azt a ***praetor interdictum***mal (***ne quid in loco publico fiat***) védelmezte,

a használatban akadályozott magánszemély pedig ***actio iniuriarum***ot indíthatott az akadályozó ellen.

res fiscales

magánjogi forgalomra képesek az ún. pénzügyi államvagyonba tartozó dolgok, a ***res fiscales***

az államnak azok a javai, melyek felett neki mint köztestületnek (***fiscus***) közönséges, bár sok tekintetben privilegizált, MAGÁNJOGI tulajdonjoga van.

Ilyenek

- a közföldek,
- az állami rabszolgák,
- a hadizsákmány,
- az államra háramlott hagyatékok, más javak,
- az elkobzott és kisajátított dolgok, stb.

Ezekkel a kincstár magánosok módjára rendelkezhet.

Elidegenítésük árverés útján szokott történni, tulajdonuk ezáltal a vevőre száll.

res in commercio - res privatae

mindazok a dolgok, melyeket a tételes jog nem rekeszt ki a MAGÁNJOGI forgalomból, forgalomképesek (***res in commercio***).

Ezeket a ***res publicae***vel szembeállítva ***res privatae***nek is nevezzük, tekintet nélkül arra, hogy magánjogok valóban fennállanak-e rajtuk vagy sem.

[Ide tartoznak az uratlan (gazdátlan) dolgok (***res nullius***) is]

A forgalomképes dolgokat eltérő természeti tulajdonságaik, ill. gazdasági szerepük alapján különböző szempontok szerint csoportosíthatjuk.

Az így nyert dologosztályoknak adott esetben eltérő jogi megítélése lehet.

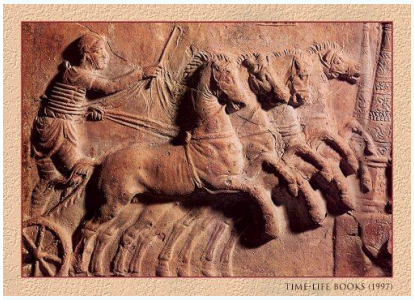
- ingók - ingatlanok
- helyettesíthető dolgok - helyettesíthetetlen dolgok
- elhasználható dolgok - elhasználhatatlan dolgok
- osztható dolgok - oszthatatlan dolgok
- egyszerű dolgok - összetett dolgok
- *res mancipi - res nec mancipi*

res mobilis - res immobilis

ingó dolgok (***res mobiles***)

melyek állaguk sérelme nélkül változtathatják helyüket

- vagy saját erejük által (***res sese moventes***: állatok, rabszolgák)
- vagy pedig idegen erő hatására (élettelen dolgok).

ingatlan (***res immobilis***)

- a telek (***praedium, fundus, solum***), a földterület körülhatárolt része,
- és mindaz, ami vele alkatrészként összefügg (pl. épületek, növényzet).

(ezek addig, amíg a földdel összefüggnek, nem önálló dolgok, az elválással azonban ingókká lesznek)

Minden telekhez hozzátartozik a légtér és földbelső is, de mindkettő csak annyiban, amennyiben a telek használata céljából szükség van rá.

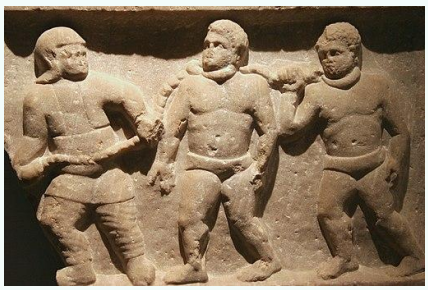
fundus Italicus - fundus provincialis
agri limitati - agri arcifinii
praedia rustica - praedia urbana

a megkülönböztetésnek főleg a dologi jogban van jelentősége: a birtok-*interdictum*ok alkalmazásánál, az elbirtoklásnál, egyes idegen dologbeli jogok alapításánál; továbbá a kötelmi jogban pl. letét, *furtum* tárgya csak ingó lehet

res fungibilis - res nec fungibilis

helyettesíthető dolog (***res fungibilis***)
a forgalomban nem egyedileg megjelölve,
hanem mennyisége (űrtartalom, súly, hosszúság, térmérték, darabszám, stb.) szerint szerepel,
mivel nagy tömegű egymással egyenértékű és felcserélhető példányban szokott előfordulni,
pl. élelmiszerek, nyersanyagok, sériában előállított ipari termékek.
Jogi szempontból legfontosabb ilyen a pénz

helyettesíthetetlen (***res nec fungibilis***)
az a dolog, amelyiknél a dolog egyediségét a forgalom lényegesnek tartja

A megkülönböztetésnek különösen a dologi jogban van jelentősége: a helyettesíthető dolgok azonosíthatatlansága megnehezíti, ill. kizárja vindikálásukat.

A kötelmi jogban: kölcsön tárgya csak helyettesíthető dolog lehet.

res consumptibilis - res non consumptibilis

elhasználható dolog
(***res consumptibilis***)
amelyet rendeltetésszerűen használni csak az állag elfogyasztásával, megsemmisítésével lehet
pl.
az élelmiszerek,
ipari nyersanyagok (ezeknél a feldolgozás jelenti az elhasználást),
a tüzelőanyagok, stb.
a pénz is!!

elhasználhatatlan dolog
(***res non consumptibilis***)
ha többszöri, ill. állandó használatot enged anélkül, hogy állagában – a rendes kopást nem számítva – fogyatkoznék,
pl.
munkaeszközök,
használati tárgyak.

Az elhasználható dolgok általában egyben helyettesíthetők is, de
a helyettesíthető dolog azonban nem mindig elhasználható.

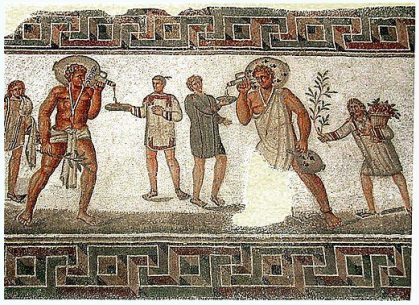
A megkülönböztetés jogi jelentősége abban van, hogy tartós használati jogviszony, pl. haszonélvezet, haszonkölcsön, bérlet elhasználható dolgokra nem létesíthető (kivétel: ***quasiususfructus***, ***commodatum ad ostentationem***.)

res divisibiles - res non divisibiles

oszthető dolgok
(***res divisibiles***)
eredeti jellegük megváltozása nélkül oly módon darabolhatók részekre, hogy a felosztással nyert részek csupán aránylagos értékcsökkenést szenvednek
pl.
- a telek,
- a házingatlan emeletek szerint,
- általában az elfogyasztható dolgok

A megkülönböztetésnek a tulajdonközösség megszüntetésénél, továbbá a részletteljesítés lehetősége szempontjából van jelentősége

oszthatatlan dolgok
(***res non divisibiles***)
eredeti jellegük megváltozik a felosztással, használhatatlanná válnak
pl. az élőlények (rabszolga, élő állatok),
a gépek, szerszámok,
bútorok, a könyv.

egyszerű és összetett dolgok

egyszerű dolog
(***res quae uno spiritu continentur***, ***„hénomenon"***)
amely természettől fogva egységes
pl. az összes élőlények (rabszolgák, állatok),
az egy darabból álló homogén élettelen dolgok

A megkülönböztetésnek gyakorlati jelentősége is van:
- az egyszerű dolog addig létezik, ameddig természete és a használat engedi;
- az összetett dolog ellenben részeiben megújulhat, anélkül, hogy individualitását elvesztené.

Sőt ez fennmarad akkor is, ha már egyetlen eredeti darabja sem maradt, mivel a különböző pótlások, helyettesítések következtében az alkatrészek teljesen kicserélődtek.

összetett dolog
(***universitas rerum cohaerentium***, ***„szünémenon"***)
több korábban önálló, egyszerű dologból mesterségesen létrehozott új dolog, melynek egységét a gazdasági felfogás adja
pl. hajó, szekér, ház, bútor, stb.
Az összetett dolognak természetben elkülöníthető részeit alkatrészeknek (***accessio***) nevezzük (nem mellékdolgok, hanem csupán dologrészek)
„accessio solo cedit"
„aedificium solo cedit"

az összetett dolog jogi sorsa egységes

res mancipi - res nec mancipi

A megkülönböztetés nem is dolgokra, hanem a vagyontárgyakra vonatkozik

RES MANCIPI

amelyek civiljogi hatályú átruházása (ill. amelyek civiljogi hatályú megalapítása) csupán formális szerző ügylet, ***mancipatio*** vagy ***in iure cessio*** útján lehetséges.

Ilyenek (4):

- az itáliai telek (***fundus Italicus***),
- a rabszolga,
- az Itáliában honos igavonó és teherhordó állatok,

- az útszolgalmak (***iter, via, actus***) és a vízvezetés szolgalma (***aquaeductus***).

RES NEC MANCIPI

minden más dolog (és jog), melyek átruházásához (megalapításához) formális szerző ügylet NEM szükséges, amelyek átruházása formátlanul is lehetséges.

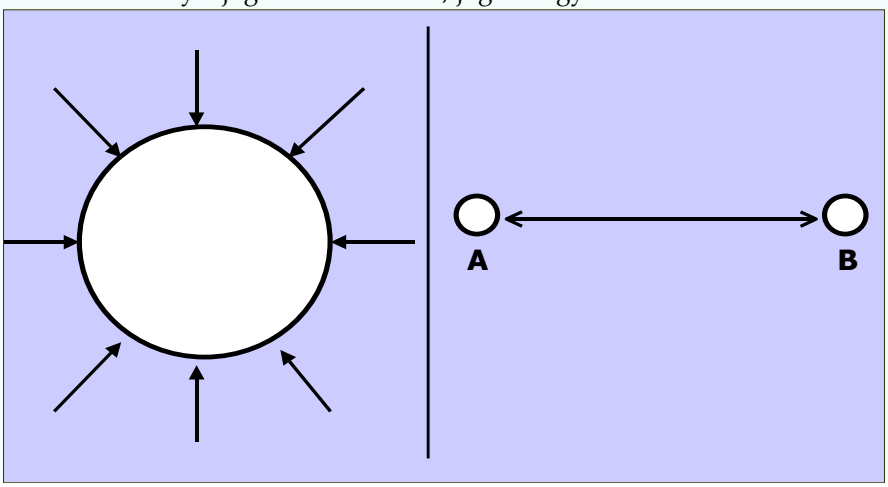
A megkülönböztetés főként a preklasszikus jogban volt fontos. A klasszikus jogban már csupán néhány kevéssé fontos kérdésben jutott szóhoz, pl. abban, hogy

- az önjogú nő csak gyámja hozzájárulásával idegenítheti el a ***res mancipi***t,
- a formahibásan szerzett rabszolga a felszabadítással nem válik polgárrá, hanem csak *latinus Iunianus*-szá.

a dologi jog

Dologi jogok azok az ún. **egypólusú jogviszonyok**, melyek a jogosítottnak (elvileg) teljes vagy részleges gazdasági kihasználást (élvezetet) biztosítanak egy dolog felett azáltal,

hogy mindenki mást eltiltanak a dologra való minden olyan behatástól, amely a jogosított élvezetét, jogának gyakorlását zavarná.

a dologi jog (2)

a) Szemben a kötelmi jogokkal, amelyek egy vagy több meghatározott személy között állnak fenn (relatív szerkezet), akik szabályként kölcsönösen jogosítva és kötelezve is vannak, a dologi jogok **abszolút szerkezetűek**: azaz a dologi jogosulttal szemben őt magát leszámítva mindenki más (tehát az egész emberiség) áll kötelezettként, de az ő kötelezettségük kimerül a puszta nem tevésben, a jogosult joggyakorlásának zavarásától való tartózkodásban.

b) Dologi jog tárgya csak **forgalomképes önálló dolog** lehet. Alkatrészen külön dologi jog fenn nem állhat, az összetett dolgon fennálló tulajdonjog kiterjed annak minden részére. Ha a dolog utóbb forgalomképtelenné válik, akkor a rajta fennállott dologi jog ugyanúgy megszűnik, mint amikor a dolog elpusztul.

c) A dologi jogok védelmére **petitórius jogeszközök** szolgálnak: a meglévő hatalmi helyzet védelmére alperesi pozícióban ***exceptió***k, az elveszett hatalmi helyzet visszaszerzésére pedig az ***in rem actio***k (***vindicatio***k).

a dologi jog (3)

d) **A dologi jogok köre zárt**, azokat a törvény taxatíve állapítja meg, a felek magánautonómiája tehát nem terjed ki új dologi jogok létesítésére.

Két nagy csoportjukat szokás megkülönböztetni:
1. ***ius in re propria***, vagyis a tulajdonjog,
2. ***iura in re aliena***, az ún. idegen dologbeli jogok:

- a szolgalmak (***servitus*** és ***ususfructus***),
- az örökhaszonbérlet (***emphyteusis***),
- örökbérlet v. felülépítményi jog (***superficies***)
- zálogjog (***pignus*** és ***hypotheca***).

(3.) harmadikként ide sorolhatók tkp. a birtokjogok (***iura possessionis***) is, mivel a birtok **jogi tény**, melynek joghatásai vannak:
  - a birtokvédelem és
  - meghatározott feltételek között a tulajdonkeletkeztetés.

a tulajdonjog fogalma

A tulajdonjog (***dominium, proprietas***) az a dologi jog,
- melynél fogva a tulajdonos (***dominus***) a tulajdonjog tárgyául szolgáló dologra bárki jogosulatlan behatását kizárhatja, és
- dolgában mindazt megteheti, ami más jogait nem sérti.

a tulajdonjog negatív oldala

- A kizárandó behatások alapjában véve kétfélék:
  a) valaki idegen dologbeli jogot formálva a dologra (jogára hivatkozva) zavarja a tulajdonost annak békés birtoklásában = **zavarás**,
  b) a tulajdonjog tárgyát jogosulatlanul tartja birtokában = **kivetés**.
- a) a kizárás eszköze az első esetben elsősorban az *actio negatoria*,
- b) a másodikban a *rei vindicatio* és *praetor*i kiterjesztései lesznek.
- A tulajdonos kizárási hatalmasságát nevezzük a tulajdonjog NEGATÍV oldalának.

A tulajdon, mint társadalmi viszony a kizárás jogi eszközei (*actio*k) biztosításával lett jogi viszonnyá, és ezek teszik ki a tulajdoni jogviszony lényegét: ha tulajdonos vagyok, vindikálhatok, s megfordítva, ha megillet a vindikálás joga, akkor tulajdonos vagyok - „*meum est ex iure Quiritium*".

a tulajdonjog tartalma (pozitív oldal)

A negatív oldal csupán a békés birtoklást biztosítja a tulajdonos számára, de ez utóbbi teremti meg a valóságos lehetőséget
a dolog élvezetére, s vele való tényleges és jogi rendelkezésre.

Ezt a dologélvezeti lehetőséget nevezzük a tulajdonjog POZITÍV oldalának. A pozitív oldalban egybefoglalt jogosultságok kimerítően (taxatíve) fel nem sorolhatók – általánosságban vannak a tulajdonosnak megadva: a törvény megszabta határokon belül a tulajdonos elvileg teljes jogi hatalommal bír a dolog felett.
A pozitív oldalt kitevő jogosultságok legfontosabbjai gyakorlati okokból mindazonáltal nevesítve vannak:

- a) a tulajdonost e szerint a dologgal való TÉNYLEGES RENDELKEZÉS körében megilleti
  - a bírhatás (bírlalás) és a birtoklás joga (*ius habendi, ius possidendi*)
  - a használat és gyümölcsöztetés joga (*ius utendi et (ius) fruendi*),
  - elhasználás vagy éppen a megsemmisítés joga (*ius abutendi, annihilandi*),
- b) a JOGI RENDELKEZÉS körében
  - az élők közti vagy halálesetre szóló ügylettel való elidegenítés joga (*ius distrahendi*) és
  - az idegen dologbeli jogokkal való megterhelés joga (*ius onerandi*).

a tulajdonjog határai

A tulajdon a legtartalmasabb és legteljesebb dologi magánjog –
a dolog feletti gyakorolható teljes jogi uralom,
azonban mégis csak a jogrend által szabott HATÁROK között.

A határokat a jogrend a mindenkori társadalom szükségletei alapján állapítja meg.

- A római jogban a tulajdon korlátozásai (határai) háromfélék voltak:
  - szomszédjogok,
  - közérdekű korlátozások,
  - elidegenítési tilalmak.

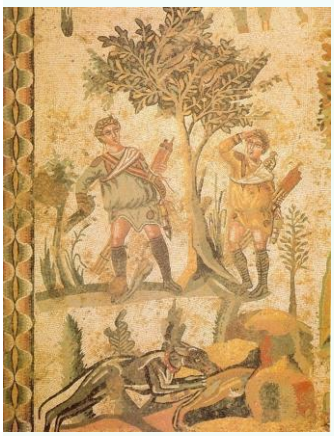
szomszédjogok - *iura vicinitatis*

a szomszédsági viszonyból kölcsönösen fakadó, a békés egymás mellett élést biztosító behatási jogosultságok a határos idegen telken

a) mezsgye – a felmért mezőgazdasági ingatlan (*ager limitatus*) tulajdonosa a művelésben nem mehet el a telekhatárig, hanem köteles 2,5 lábnyi sávot szántatlanul hagyni, hogy az a szomszéd hasonló sávjával együtt egy öt láb széles útként (*ambitus*) szolgáljon mindkettőjük számára (XII t.t. VII.1.).
Városi telkeken az építkezési lehetőségek jobb kihasználása érdekében a közös út helyébe idővel a közös határfal (*paries communis*) lépett.

iura vicinitatis (2)

b) A mezei telek tulajdonosa köteles megengedni, hogy a szomszéd telken nőtt fa ágai 15 lábnál nagyobb magasságban a telke feletti légtérbe átnyúljanak.
Az ennél alacsonyabban átnyúló ágak levágását az érintett telektulajdonos követelheti, s ha a szomszéd elmulasztja, ezt maga teheti meg, és a levágott ágakat is megtarthatja.

E joga védelmére a XII t.t.-ben az ***actio*** *de arboribus caedendis* (XII t.t. VII.9),

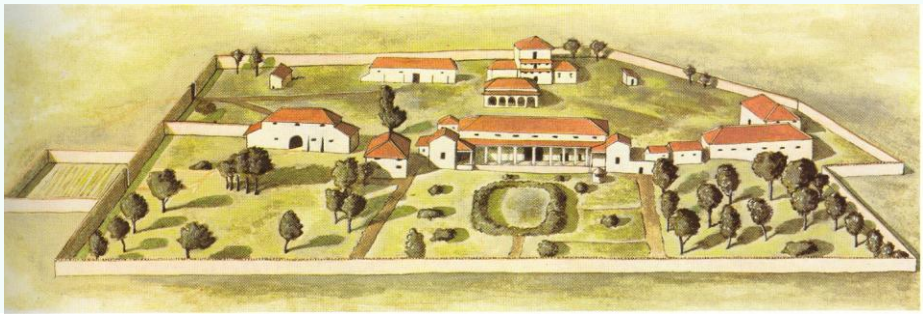
a későbbi jogban a prohibitórius (tiltó jellegű) ***interdictum*** *de arboribus caedendis* szolgált.

Az épülete fölé nyúló ágakat a telektulajdonos magassági korlátozás nélkül vághatja le.

iura vicinitatis (3)

c) A tulajdonos köteles tűrni, hogy a telkére áthullott gyümölcsöket a szomszéd másnaponként összegyűjtse (XII. t.t. VII.10.). Akadályoztatása esetén utóbbinak az ***actio***, illetve az ***interdictum de glande legenda*** áll rendelkezésére, viszont *cautio damni infecti*vel garantálnia kell az esetlegesen okozott károk megtérítését.

d) A telektulajdonos tartozik eltűrni, hogy a szomszéd telken álló épület fala a saját telek feletti légtérbe legfeljebb fél láb mélységig belógjon.

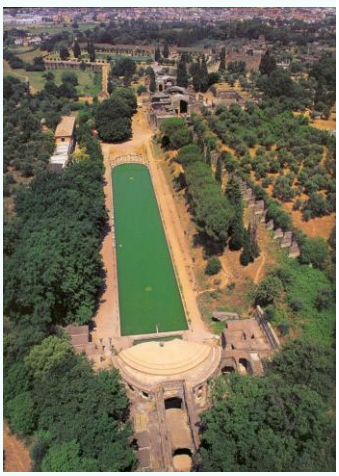

iura vicinitatis (4)

e) A mezei telek tulajdonosa nem tehet a saját telkén olyan intézkedést (*opus*), melynek következtében az esővíz lefolyása a szomszéd telkének kárára megváltozik

- ha ez bekövetkezik a szomszéd ***actio aquae pluviae arcendae***vel követelheti a korábbi állapot visszaállítását, a károk megtérítését és a további károsítás ellen *cautio* nyújtását.
- ha a helyzetet természeti esemény vagy harmadik személy idézi elő, a kereset annak tűrésére megy, hogy az érintett szomszéd maga távolíthassa el az akadályozó művet, tisztíthassa meg a vízelvezető csatornát.

  Azonban ilyenkor a másik telkére átmenő szomszédnak biztosítékot (*cautio damni infecti*) kell adnia, hogy nem tesz kárt az ingatlanban.

közérdekű korlátozások

egyes jogszabályok **a közösség érdekében** szabnak határt a tulajdonjognak
ezek is többnyire az INGATLANokra vonatkoztak,
és a posztklasszikus jogban szaporodtak el

- A folyó menti telkek tulajdonosai kötelesek eltűrni, hogy a folyón hajózók, ill. halászók tevékenységükkel összefüggő célból a folyópartot használhassák,
  pl. a hajóikat oda kikössék, a hálóikat száríthassák.
- Szükség utat kell ideiglenesen engedni olyan telekhez, amelyhez a rendes utat valamely természeti csapás (pl. árvíz, földcsuszamlás) elzárta, vagy pedig az javítás alatt áll.
- A telekben található ásványvagyon a telek része, így kiaknázása elsősorban a tulajdonos joga – Kr.u. 382-ben egy rendelet megengedte az engedély nélküli bányászatot is más földjén azzal, hogy a kitermelt ásvány egy tizede a tulajdonost, egy további tizede pedig a kincstárat illeti.

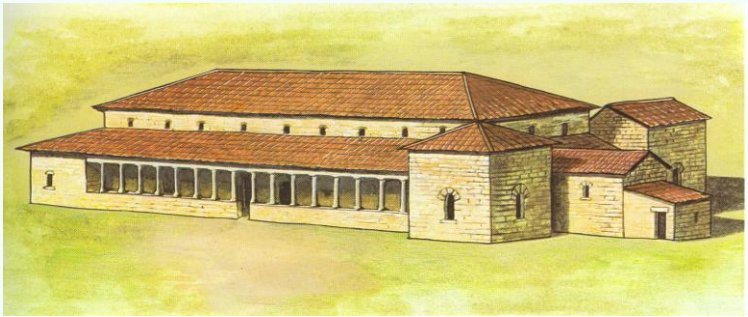
közérdekű korlátozások (2)

- építkezésekkel kapcsolatos közérdekű korlátozások
  - már a XII t.t. megtiltotta a beépített idegen anyag kiperlését az épületből;
  - a *principatus* idején több *senatusconsultum* tiltotta épületek lebontását pusztán az épületanyag értékesítése céljából;
  - ugyanebben a korban számos építésrendészeti előírás vonatkozott
    - az emelt épületek magasságára (max. 60 láb),
    - egymástól való távolságára,
    - esztétikai megjelenésére stb.
  - az előírások tovább szaporodtak a *dominatus* korában - Zeno császár (V. sz.) egybefoglalta Konstantinápoly számára, és ezt Justinianus valamennyi városra kiterjesztette.

közérdekű korlátozások (3)

- a telektulajdonosnak el kell tűrnie azokat a kényelmetlen behatásokat (ún. *immissio*kat), amelyek akár a szomszédos, akár a távolabbi telkekről
  ezek rendeltetésszerű használatából származnak, amilyenek
  pl. a füst, a por, a bűz, a szennyvíz.
  Ha ezek a szokásos mértéket túllépik olymódon, hogy a saját telek helyileg szokásos kihasználását akadályozzák, az érintett telektulajdonos keresetet, ún. *actio negatoria*t indíthat.

közérdekű korlátozások (4)

Az INGÓ dolgok körében különösen a rabszolgatulajdonra vonatkozólag voltak korlátozások.

- Augustus törvényei korlátozták a rabszolgák felszabadítását,
- más *principatus*-kori törvények megtiltották a rabszolgák oktalan kínzását, illetve megölését,
- a *dominatus* alatt Constantinus egyik rendelete már azt is megtiltotta, hogy öröklésnél vagy élők közti elidegenítéseknél a rabszolgacsalád tagjait egymástól elszakítsák.

elidegenítési tilalmak

a tulajdonjog elidegeníthető és idegen dologbeli joggal megterhelhető
kivételes esetekben azonban ezek a jogosítványok elvonhatók

- törvény (jogszabály),
- *magistratus*i intézkedés,
- ügyleti rendelkezés által.

1. Az ún. törvényi, azaz törvényen alapuló elidegenítési tilalmak ellenére eszközölt rendelkező ügyletek semmisek.
   Ilyen tilalom alatt állnak:
- a) a hozományul adott itáliai telek,
- b) a gyámolt bizonyos dolgai (*res pupilli*),
- c) a peres dolog (*res litigosa*) Augustus egyik *edictum*a értelmében, mely az elidegenítést egyszersmind büntette is (*in rem actio - litis contestatio* után)

2. Semmisek a hatósági elidegenítési tilalomba ütköző rendelkezések. A tilalmat a *magistratus decretum*a létesíti, jogszabály alapján.
   Ilyen tilalom alatt áll:
- a tékozló (*prodigus*), akit a *praetor* könnyelműsége miatt tilt el vagyona kezelésétől (*bonis interdicere*),
- a hagyatéki dolog a hitelezők kérésére, ha az örökös örökösi minősége körül kétely merült fel (*heres suspectus*).

elidegenítési tilalmak (2)

3. elidegenítési tilalom kiköthető jogügyletben (szerződésben vagy végrendeletben) is

a) Az élők közti ügyletben előírt elidegenítési tilalom
- a klasszikus jogban csupán kötelmi hatályú: megszegése az elidegenítést nem teszi semmissé, csak kártérítésre kötelezi az elidegenítőt.
- Justinianus dologi hatályt ad a szerződésen alapuló elidegenítési tilalomnak is – semmis az ügylet

b) A végrendeletben foglalt tilalom olyankor, amidőn megállapítható,
- hogy kinek a javát szolgálja, *fideicommissum*nak minősül, ezért az elidegenítés semmisségének terhe mellett figyelembe veendő,
- ellenkező esetben a tilalmat nem írottnak (*nudum praeceptum*) kell tekinteni.

